

Daiva Sirtautienė

STUDIJŲ UNIVERSITETE KOKYBĖS VERTINIMO ASPEKTAI: STUDENTŲ POŽIŪRIO TYRIMAS

Anotacija. Straipsnyje aptariami studentų apklausos, kuri atlikta siekiant išsiaiškinti jų požiūrį į studijų programos realizavimo kokybę, rezultatai. Remiantis pastarųjų analize išryškinama respondentų studijų kokybės samprata, nagrinėjamos jos vertinimo ypatybės, apžvelgiami studentų nurodyti kokybiško studijų proceso veiksniai. Taip pat analizuojamos studijuojamos programos bei studentų poreikių sąsajos.

Esminiai žodžiai: universitetas, studijų kokybė, vertinimas.

Ivadas

Šiuo metu itin kintančios Lietuvos visuomenės kontekste svarbią vietą užima aukštojo mokslo institucijose vykstančių procesų analizė. Vienas iš plačiai analizuojamų aspektų – mokslo ir studijų kokybė. Pastaruoju metu mokslininkai studijų kokybės klausimus aptarinėja tiek teoriniu lygmeniu, tiek ir pateikdami empirinius tyrimus [1; 3; 2; 4; 8]. Apie aukštojo mokslo kokybės problemas diskutuojama specialiai šiai tematikai Kaune, Vytauto Didžiojo universitete, įsteigta žurnale „Aukštojo mokslo kokybė“ (pirmasis numeris pasirodė 2004 m.).

Pasak B. Pociūtės, „kokybė niekada nebuvo kažkas naujo nė vienai organizacijai, tuo labiau universitetams. Tik iki šiol tai buvo labiau universitetų vidaus reikalas, tiksliau kiekvienos akademinės veiklos savaimė suprantamas reiškinys“ [5, p. 190]. Autorė taip pat atkreipia dėmesį į kokybės sampratos problematiškumą: „Kokybė – daugiareikšmis reiškinys <...> todėl, kad skiriasi kokybės suvokimas, net ir esant panašioms sąlygoms, skiriasi samprata, kokiais kriterijais vertinti kokybę. <...> Kokybė apima visą universitetų veiklą, ne tik studijas, todėl kokybės palaikymo sistema tampa dar sudėtingesnė“ [ten pat, p. 191–192].

Lietuvoje 1995 m. įsteigus Studijų kokybės vertinimo centrą, organizuojamas išorinis mokslo ir studijų kokybės vertinimas. Centro tinklapyje akcentuojama, kad „iš kitų institucijų kviečiami ekspertai į vertinamąjį objektą gali pažvelgti kritiškiau, pamatyti tuos trūkumus, kurių gali nepastebėti vertinamos institucijos darbuotojai, vykdančios studijų programas ar besirūpinantys jų kokybe“ (Internete <<http://www.skvc.lt/content.asp?id=55>>). Taip pat pripažįstama, kad svarbus yra vidinis vertinimas (savianalizė) kaip pagrindinė bet kurio vertinimo dalis. Vidinio vertinimo pavyzdys galėtų būti Šiaulių universitete atliktas tyrimas [6], kuriuo siekta studijas įvertinti kompleksiskai: pirmiausiai nusta-

tant kokybės indikatorius, jais remiantis konstruojant anketas bei apklausiant dėstytojus, studentus, administracijos darbuotojus, darbdavius ir apdorojant duomenis statistiniais metodais.

Pirmine vidinio studijų, kaip edukacinio proceso, kokybės vertinimo ašimi laikytina dėstytojų ir studentų sąveika, apimanti daug aspektų: konkrečios programos dalykų turinį, jų perteikimo būdus bei metodus, savarankiško darbo organizavimą, studentų atsiskaitymo formas, pedagoginio bendravimo ypatybes, pagaliau materialines sąlygas, padedančias šią sąveiką realizuoti. Analizuojant minėtus aspektus ar jų sąsajas atsiskleidžia ne tik stipriosios, bet ir silpnosios studijų proceso pusės, kurias (o tai svarbiausia) būtina atitinkamai koreguoti.

Siekiant kokybės labai reikšminga studentų, kaip studijų proceso adresato (jiems iš esmės šis procesas ir organizuojamas), nuomonė. Todėl natūralu, kad jų apklausos (kaip grįžtamojo ryšio palaikymas) gana dažnos universitetų praktikoje.

Šiame straipsnyje pateikiami Klaipėdos universitete atliktos žurnalistikos studijų programos kokybės vertinimo studentų apklausos rezultatai. Apklausa inicijuota programą kuruojančioje katedroje kaip tam tikra savirekrecijos galimybė remiantis grįžtamąja informacija.

Tyrimo **objektas** plačiąja prasme būtų *studijų kokybės vertinimas*. Atsižvelgiant į tyrimo imties specifiką bei lokalinį apklausos pobūdį, objektas siaurintinas kaip *studentų požiūris į žurnalistikos studijų programos kokybę*.

Tikslas – nustatyti studentų požiūrį į žurnalistikos studijų programą bei jos realizavimą.

Metodai: anketinė apklausa, analizė.

Straipsnyje aprašomas tyrimas yra bandymas panagrinėti tik vieną vidinio studijų kokybės vertinimo sistemos universitete elementą. Suprantama, kad studijų kokybė yra kompleksinis reiškinys, kurio tyrimai tęsini ateityje.

Apklausos organizavimas

Apklausa atlikta 2004–2005 mokslo metais, pavasario semestro metu. Joje dalyvavo 46 žurnalistikos specialybės pirmo–ketvirto kurso studentai (iš viso žurnalistiką studijuojančiųjų buvo 91). Respondentams pateikta trijų dalių atviro tipo anketa, susidedanti iš:

- *bendrojo Programos dalykų vertinimo;*
- *Programos dalykų dėstymo kokybės vertinimo;*
- *specialiųjų gebėjimų ugdymo vertinimo.*

Su anketa kiekvienam studentui dar buvo duota Žurnalistikos studijų programa.

Rezultatai ir kokybinė jų analizė

1. Bendrasis Programos dalykų vertinimas

1.1. *Nurodykite dėstomus dalykus, kurių apimtį (kreditais) Programoje reiktų padidinti.*

Išanalizavus studentų pateiktus siūlymus išaiškėjo, kad dominuoja trys dalykai (privalomieji), kurių apimtis kreditais atrodo respondentams per maža. Tai yra užsienio kalba (36 nurodžiusieji), kompiuterių taikymas (20) ir kalbos kultūra (18). Kitus mokomuosius dalykus, kaip plėstinus, pažymėjo tik po 5 ar dar mažiau studentų. Taigi akivaizdžiai išsiskyrė ta žinių ir gebėjimų sritis, kurios trūkumą jaučia būsimoji žurnalistai. Įdomu pastebėti, kad paminėtų dalykų mokomasi mokykloje ir laikomi jų egzaminai (užsienio kalbos, lietuvių kalbos, kurio struktūroje dar buvo kalbos kultūra¹, informatikos, jei baigiantysis pasirenka). Išlaikyti egzaminai turėtų reikšti, kad būsimoji studentas turi pakankamai žinių šiose srityse. Kaip teigia V. Salienė, „į bendrųjų gebėjimų ugdyimą labiau orientuota turi būti vidurinė mokykla, o aukštoji mokykla turėtų remtis vidurinės mokyklos išugdytais gebėjimais ir ugdyti specifinius gebėjimus, užtikrinančius sėkmingas dalyko studijas“ [7, p. 71]. Galima manyti, kad studentams „pritrūksta“ kreditų laiko įgyti būtent specialiųjų, su būsimo darbu susijusių žinių bei gebėjimų. Tai rodo ir respondentų pateiktos mintys: *Užsienio kalbai skirtas laikas programoje pirmiausiai turi būti panaudotas žurnalistikos terminams išmokti; būtina reiktų mokytis maketavimo ir dizaino (su kompiuterių taikymu sietina tema); kalbos kultūra yra būtina žurnalistams, o mes jos mokomės per mažai.*

Peršasi išvada, kad aptariamųjų dalykų dėstymas ar savarankiško darbo organizavimas galėtų būti labiau orientuotas į studijų programos specifiką. Turint omenyje, kad kalbama apie dalykus, kurių mokytasi mokykloje, pradedant dėstyti kursą tiktų išsiaiškinti, ko tikisi studentai ir pagal galimybes jį koreguoti. Taip pat būtų pravartu testuoti studentų žinias bei gebėjimus ir tuo remiantis organizuoti darbą grupėmis. Akivaizdu, kad yra ne viena galimybė optimizuoti darbą, t. y. siekiant geriausio rezultato, turinį pritaikyti laiko sąnaudoms.

1.2. *Kurių dalykų apimtį (kreditais) būtų galima sumažinti arba jų atsisakyti ir kodėl?*

Etikos sumetimais bei laikantis konfidencialumo dažniausiai nenurodomi konkretūs dalykai ir aptariami tik studentų vienokio ar kitokio vertinimo argumentai. Pastarųjų analizė išryškina veiksnius, atspindinčius respondentų dėstymo kokybės sampratą.

Studentai siūlė sumažinti tik vieno aštuonių kreditų specialybės dalyko apimtį (17), o atsisakyti keturių bendrojo universitetinio lavinimo dalykų (20, 17, 12, 7 studentai). Kitus programoje buvusius dalykus kaip siau-

rintinus ar atsisakytinus nurodė po 3 ir mažiau respondentų. Studentai pateikė šiuos motyvus (aptariami tik būdingiausi): *Kiekvienas dalykas yra vertingas, tačiau kai kurių disciplinų dėstymo būdas verčia galvoti apie jų panaikinimą; atsisakyti nebūtina, tik daugelis dalykų galėtų būti labiau pritaikyti žurnalistikos specifikai; manau, kad kūno kultūra neturėtų būti privaloma, nes yra didelis sporto klubų pasirinkimas ir dauguma studentų sportuoja savarankiškai; kūno kultūra neduoda jokios naudos; atsisakyti reiktų ekologijos, nes tai nesujieja su specialybe; reiktų atsisakyti visuotinės literatūros, nes pakankamai žinių gaunama mokykloje.*

Atsižvelgiant į atsakymus galima būtų išskirti dvi pagrindines priežastis, dėl kurių dėstomų kursų siūloma atsisakyti: **dėstymo kokybė** ir dalyko **naudingumas** (pirmiausia būsimo darbu). Pastarąją priežastį studentai minėjo ir siūlydami kursų apimtį praplėsti (žr. 1.1.). Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma respondentų nurodė bendrojo universitetinio lavinimo dalykus. Galima manyti, jog studentams nelabai aiški universitetinio išsilavinimo esmė bei skirtumas nuo, pvz., profesinio. Ypač žurnalistams privaloma ugdytis bendrąją kompetenciją – apie ką gali rašyti ir (ar su kuo) kalbėti žiniasklaidos atstovas, besiorientuojantis tik labai siauroje srityje? Pajuokaujant – straipsnių apie, pvz., ekologiją tikrai nebebūtų. Matyt, dėstant įvairius dalykus reiktų skirti dėmesio tiek universitetinio išsilavinimo sampratai, tiek ir sąsajoms su būsima darbine veikla atskleisti.

1.3. *Kokius naujus dalykus, kaip svarbius studijuojant, siūlytumėte įtraukti į Programą?*

Daugiausiai studentų pasiūlė įtraukti dalykus, susijusius su iškaltos menu – retoriką, scenos kalbą (12 respondentų). Vienuolika apklaustųjų parašė nežiną, ko dar reiktų papildomai. Daugiau praktikos pasigedo 8 studentai, nors jai kasmet skiriama nemažai kreditų. Devyni studentai siūlė visus pasirenkamuosius specialybės dalykus (pvz., TV žurnalistiką, eterio kalbą) padaryti privalomais. Taigi vėl matyti studentų orientacija į dalykus, susijusius su būsima specialybe. Atsižvelgiant dar ir į 1.1 duomenis aiškėja, kad apklaustieji itin pasigenda kalbos ir kalbėjimo, kaip pagrindinio žurnalistų darbo įrankio, dalykų, tačiau buvo atsakymuose ir tokių teiginių: *Reiktų atsisakyti leksikologijos, nes tai yra mažai (? – aut.) su žurnalistika susijęs dalykas (taip mano 6 apklaustieji); kalbotyros pagrindai yra reikalingi tik filologams (tokią mintį pareiškė 10 studentų).* Viena vertus, tokius pasakymus galima suprasti turint omenyje studentų (jau paminėtų) sampratą apie universitetines studijas, o kita vertus, galima manyti, kad pasigendama taikomųjų kalbos dalykų, kurie ne tiek suteiktų žinių (nors tai irgi būtina), kiek ugdytų gebėjimus (tai matyti ir iš 3 anke-

¹ 2005–2006 metų lietuvių kalbos egzaminu teste šios dalies atsisakyta, nes nebeliko sisteminio kalbos kultūros kurso.

tos dalies atsakymų). Žinant tokius studentų pageidavimus neturėtų būti sudėtinga kursus koreguoti daugiau dėmesio skiriant pratyboms. Apskritai su komunikacija susijusiose programose paranku būtų kuo dažniau organizuoti kalbėjimo viešai praktiką dėstant ne tik kalbos dalykus, pvz., ne skaityti, o **pristatyti** parengtus referatus grupei ar sudaryti sąlygas ekspromtiniam kalbėjimui [apie jį žr. 10].

2. Programos dalykų dėstymo kokybės vertinimas

Šios dalies klausimai buvo pateikti siekiant nustatyti konkrečių dalykų dėstymo kokybės lygį.

2.1. Išvardykite dalykus, kurių dėstymo kokybę Jūsų visiškai netenkina. Paaiškinkite, kodėl?

Analizuojant anketas išaiškėjo tik du mokomieji dalykai, kurių dėstymo kokybę studentai vertina itin neigiamai: vieną iš jų nurodė 28 apklaustieji, antrą – 12. Dar šešis dalykus paminėjo nuo 4 iki 1 studento. Tai nėra daug ir galima manyti, kad pastarieji skaičiai labiau sietini su subjektyviomis priežastimis (pvz., įvertinimu per egzaminą ar asmenine antipatija). Vertinant dėstymą pateikti šie argumentai: *Nedėstoma medžiaga, o kalbama apie asmeninį gyvenimą; sunku suprasti dėstytojo kalbą; nepateikiama jokios dalykinės informacijos; dėstymo kokybė visiškai prasta, paskaitų turinys neatitinka egzaminų klausimų; beveik visą teorinę dalį reikia ruošti savarankiškai; nuobodus dėstymo stilius; neskiriama laiko praktinėms užduotims ir neišku, kaip taikyti teoriją; dėstytojas stokoja žinių ir atsakomybės jausmo; dėstoma mokyklos lygio medžiaga; nėra dėstymo sistemos.* Kaip matyti, susiduriama su dėstytojų kompetencijos – dalykinės, metodinės, komunikacinės – klausimu. Prieš trejetą metų atlikus tyrimą Klaipėdos universitete [žr. 9] nustatyta, kad reikšmingiausias studentams didaktinės informacijos šaltinis studijuojant yra paskaitos. Siejant šiuos faktus akiivaizdu, kad vienas iš svarbiausių studijų kokybės parametrų yra dėstytojų darbas realizuojant studijų programas. Tenka tik apgailėti, jog apie jį studentų paprastai klausama tik dėstytojų atestacijų metu, labiau formaliai, per daug nesureikšminant rezultatų.

Atsakydami į aptariamąjį klausimą 5 studentai parašė, kad juos tenkina viskas. Taigi yra studentų, neturinčių pretenzijų dėstymo kokybei, nors, kaip matyti iš anksčiau pateiktų duomenų, problemų išties esama. Galima tik svarstyti, kas lemia nekritišką ar galbūt konformistinį studijuojančiųjų požiūrį į dėstymą.

2.2. Nurodykite dalykus, kurių dėstymo kokybę Jus tenkina visiškai. Pakomentuokite.

Išnagrinėjus studentų atsakymus atsiskleidė, kad yra nemažai dalykų, kurių dėstymo kokybę tenkina visiškai: vieną iš jų pažymėjo net 21 respondentas, kitus keturis – po 11, dar du – po 10 ir tiek pat po 8. Dar penkiolika dalykų nurodė nuo 4 iki 1 studento. Teigiamai vertina-

mų dalykų buvo daugiau nei neigiamai, taigi studijų programos realizavimas laikytinas gana kokybišku.

Komentuodami studentai rašė: *Pateikiama dalyko esmė, mokoma sistemingai; dėstytojai kompetentingi, suteikia daug ir aiškių žinių; paskaitos įdomios, aiški ir suprantama informacija; dėstytojai reikalauja tiek, kiek patys duoda; įdomus dėstymas ir aiškus vertinimas; tinkamas teorijos ir praktikos santykis; įdomūs savarankiško darbo atsiskaitymai; dėstytojas objektyvus ir teisingas; patinka kolegiškas dėstytojo bendravimas su studentais.* Atkreiptinas dėmesys, kad studentai nurodė iš esmės tuos pačius dėstymo kokybės požymius, kuriuos paminėjo, atsakydami į 2.1 klausimą, tik pastarajame – antonimiškai: informacijos perteikimo sistemingumas, dalykiškumas, aiškumas, įdomumas; kurso sąsajos su praktika; vertinimo objektyvumas ir adekvatumas išdėstytam kursui; savarankiško darbo organizavimas; asmeninės dėstytojų savybės. Taigi vardijami veiksniai, kurie priklauso nuo dėstančiojo asmenybės – gebėjimų (informacinių, metodinių, oratorinių, bendravimo, organizacinių) ar būdo, ir labai dažnai teigiamas ar neigiamas paties dalyko vertinimas priklauso nuo jį dėstančio asmens.

3. Specialiųjų gebėjimų ugdymo vertinimas

Kokių specialiųjų gebėjimų ugdymo trūkumą jaučiate studijuodami?

Atakydami į klausimą studentai buvo gana vieningi. Šioje anketos dalyje respondentai neretai pakartodavo jau prie 1.3 klausimo nurodytus dalykus (jau minėta anksčiau) bei išvardijo labai konkrečius gebėjimus: kalbėti prieš kamerą, auditoriją, eterį, su žmonėmis imant interviu (23 apklaustieji); rašyti konkrečios tematikos tekstus, redaguoti, atsirinkti informaciją tekstams (19); bendrauti (5); dirbti su TV technika (3). Dar po vieną studentą pageidautų ugdyti kūrybiškumą bei diplomatinį gebėjimus. Penki studentai šioje anketos dalyje neparašė nieko.

Kaip matyti iš atsakymų, daugiausiai susiduriama su kalbėjimo viešai bei tinkamų spaudai tekstų rengimo problemomis. Suprantama, kad geriausiai visko išmokstama dirbant, kita vertus, kaip minėta anksčiau, derėtų išnaudoti pratybų ar seminarų laiką kreipiant darbo metodiką specialiųjų gebėjimų ugdymo link. To siektina tiek specialybės, tiek ir bendrojo universitetinio lavinimo dalykų metu, jei norima studijas organizuoti, atsižvelgiant į studentų poreikius.

Išvados

1. Vidinio studijų proceso kokybės vertinimo ašimi laikytina dėstytojų ir studentų sąveika, kurios struktūriniai elementai traktuotini kaip kokybę nusakantys veiksniai. Jų analizė atskleidžia edukacinio proceso universitete korekcijos galimybes.

2. Organizuojant studijų programos dalykų visu-

mos vertinimą, galima tikėtis validesnių rezultatų nei ribotose vieno dėstomo dalyko vertinimo apklausoje, nes remiamasi visuminiu kontekstu, sumažinančiu subjektyvumo bei etikos faktorius.

3. Studijų programos dalykai, kurių pagrindines žinias ir gebėjimus studentai įgijo vidurinėje mokykloje, yra nepakankamai orientuoti į specialiųjų žinių ar gebėjimų, susijusių su studijuojamos programos specifika, perteikimą bei lavinimą.

4. Nustatyta, kad vertindami studijų programą bei jos vykdymą studentai akcentuoja dalykų naudingumą bei dėstymo kokybę. Pastarojoje išskiriami šie parametrai: informacijos perteikimo sistemingumas, dalykiškumas, aiškumas, įdomumas; kurso sąsajos su praktika; vertinimo objektyvumas ir adekvatumas išdėstytam kursui; savarankiško darbo organizavimas; asmeninės dėstytojų savybės.

5. Būsimieji žurnalistai pasigenda kalbėjimo viešai bei darbo su rašytiniais tekstaais gebėjimų, kuriais iš esmės pagrįstas žurnalistų darbas, ugdymo. Reikėtų taikyti metodiką, padedančią plėtotis šiems gebėjimams.

Literatūra

1. Celko J., Durcanska D. Feedback like a Tool for Improving Quality of Education // The Common European Space of Education, Science and Culture. Collection of Scientific Articles / ed. G. V. Makovich. – Chelyabinsk: Ural State University, 2005, no 2, p. 27–31.

2. Čėsnaite B. Studijų kokybė: aukštųjų mokyklų absolventų vertinimas // Filosofija, sociologija. – Nr. 3, 2002, p. 27–33.

3. Jucevičienė P. Lietuvos šiuolaikinis aukštasis mokslas – situacija ir perspektyvos // Edukologijos idėjos Lietuvos švietimo sistemos modernizavimui / red. ir sud. P. Jucevičienė. – Kaunas: Technologija, 1998, p. 285–302.

4. Kanopienė V., Tureikytė D. Vilniaus universiteto studentų požiūris į studijas // Filosofija, sociologija. – Nr. 1, 2002, p. 68–76.

5. Pociūtė B. Pagrindinė akademinės bendruomenės vertybė – kokybės kultūra // Acta Paedagogica Vilnensia. – Nr. 19, 2005, p. 188–196.

6. Ruškus J. Studijų kokybės Šiaulių universitete struktūra ir kryptingumas. Šiaulių universiteto studentų, darbdavių, dėstytojų ir administracijos darbuotojų apklausos rezultatai. 2 dalis, 2003 // Internetė <<http://studijos.su.lt/projektas/2psl.html>> [žiūrėta: 2006 08 03].

7. Salienė V. Universitetinė ir mokyklinė didaktika: mokytojų rengimas ir lietuvių kalbos mokymas // Pedagogika. – T. 79 (2005), p. 70–74.

8. Schenkel J. New Learning Culture in Universities // The Common European Space of Education, Science and Culture. Collection of Scientific Articles / ed. G. V. Makovich. – Chelyabinsk: Ural State University, no 2, 2005, p. 160–164.

9. Sirtautienė D. Didaktinės komunikacijos šaltinių reitingai Klaipėdos universitete // Tiltai. Priedas. – Klaipėda: KU, Nr. 13, t. 2, 2003, p. 402–409.

10. Sirtautienė D. Kalbinio bendravimo būdai: samprata, bruožai bei funkcionalumas // Tiltai. – Klaipėda: KU, Nr. 1 (22), 2003, p. 61–66.

Summary

Daiva Sirtautienė

STUDYING AT UNIVERSITY QUALITY'S ESTIMATION'S ASPECTS: SURVEY OF STUDENTS' OPINION

The article discusses the results of a students' survey, which was carried out in order to find out their attitude to the quality of study program realization. With reference to the results analysis respondent conception of study quality is highlighted, characteristics of its estimation are examined, students' noted factors of qualitative study process are surveyed. The article also analyses the links between students' needs and the study program.

The hinge of primal internal estimation of quality of the studies as an educational process is considered to be the interaction between lecturers and students, involving many aspects: the content of particular program's courses, the ways and methods of imparting them, the

organization of discretionary work, the forms of students' clearing-off, the characteristics of pedagogical intercourse. While analyzing the mentioned aspects or their connections, not only the strong aspects of the study process unfold but also the weak ones, which (what is the most important thing) are needed to be corrected accordingly.

Seeking quality requires the opinion of students as studying process addressees.

The survey of journalism specialty students consisted of three-part open questionnaire: general study program estimation, its courses' teaching quality estimation and special abilities education's estimation

After analyzing and generalizing the results of the

survey it was settled that when estimating the study program and its realization students emphasize the courses' utility and the quality of teaching. These parameters are mentioned in the latter: organization of imparting of information, efficiency, perspicuity, interest, coherence between course and practice, objectivity and adequacy of evaluation to the stated course, organization of discretionary work, personal lecturers' features. Therefore the mentioned factors depend on the lecturer's personality- its abilities (informational, methodical, oratorical, organiza-

tional, communication) or temper and often positive or negative estimation of a course depends on the lecturer.

It clarified that the study program courses which basics were acquired in the secondary school are not enough oriented to conveyance and training of specific knowledge or abilities considering the particularity of the study program.

It also clarified that respondents miss public utterance and work with written text abilities', which are mainly the basic of students' future job, training.

*Klaipėdos universitetas,
Socialinių mokslų fakultetas,
Komunikacijos katedra
Įteikta 2006 m. rugsėjo mėn.*